

IŠVADA

2019 m. gegužės 8 d.

Vilnius

Dėl Seimo Peticijų komisijos sprendimo

Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisija (toliau – Komisija) 2019 m. gegužės 8 d. posėdyje iš esmės išnagrinėjo Vido Slapšinsko peticiją „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 1 straipsnio 2 dalies papildymo“ ir priėmė sprendimą atmesti joje pateiktą pasiūlymą papildyti Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 1 straipsnio 2 dalį sąvoka „savininko, kuris mirė, sutuoktinis – asmuo, su turto savininku buvęs santuokoje jo mirties dieną ir teismo nėra pripažintas kaltu dėl jo mirties.“

Komisija šį sprendimą priėmė, atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateiktas nuomones ir manydama, kad įvertinus tai, jog prašymų atkurti nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą pateikimo terminai pasibaigė beveik prieš dvidešimt metų, Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme (toliau – Įstatymas) nurodytos sutuoktinio sąvokos keitimas, iš esmės pakeičiantis susiklosčiusį šios nuostatos taikymą, nelaikytinas savalaikiu ir užtikrinančiu asmenų, dalyvaujančių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamą turtą atkūrimo, lygiateisiškumą. Be to, sprendžiant, kokie asmenys galėtų būti laikomi Įstatyme nurodytais sutuoktiniais, turėtų būti aiškinama pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečios knygos, kurioje reguliuojama šeimos teisė, nuostatas, taip pat yra išplėtotą teismų praktika, pagal kurią buvusio savininko sutuoktiniu laikytinas asmuo, iki savininko mirties sudaręs su juo santuoką, santuokos nenutraukęs ir po buvusio sutuoktinio mirties nesudaręs naujos santuokos. Sudaręs naują santuoką, pergyvenęs sutuoktinis netenka teisės atkurti nuosavybės teises į mirusio savininko turtą.

Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas, pagal kurį atkuriamos nuosavybės teisės, yra specialus įstatymas, skirtas restitucijos santykiams reguliuoti ir nuosavybės teisių atkūrimui įgyvendinti. Tokį jo pobūdį lėmė tai, kad jis taikomas ne visiems turtiniams santykiams, o tik tiems, kurie atsirado dėl nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo. Jis taikomas ne visiems buvusiems savininkams ir jų teisių paveldėtojams, o tik tiems, kurie atitinka Įstatyme nustatytas sąlygas.

Pagal Įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 4 punktą, nekilnojamojo turto savininkas yra asmuo, kurio nekilnojamasis turtas pagal TSRS (LTRS) įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas ir kuriam pagal Įstatymą atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą.

Įstatymo nuostata „pagal TSRS (LTSR) įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas (suvisuomenintas)“ reiškia, kad atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą, kuris pagal TSRS (LTSR) įstatymus buvo nacionalizuotas, municipalizuotas, t. y. kuris buvo neatlygintinai paimtas prieš buvusių savininkų valią, išskyrus turto konfiskavimą už padarytus administracinius teisės pažeidimus, kriminalinius nusikaltimus ar priverstinį pardavimą teismų sprendimams vykdyti civilinėse bylose nustatyta tvarka. Taip pat turi būti atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą, kurį, siekdami išvengti represinio poveikio priemonių, savininkai buvo priversti palikti be priežiūros ir kuris buvo paimtas kaip bešeimininkis turtas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo plėtojamoje praktikoje pasisakydamas dėl Įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, yra ne kartą konstatavęs, kad Lietuvos valstybė, siekdama atkurti pažeistas nuosavybės teises, pasirinko ribotą restituciją (Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2012 m. spalio 11 d., 2013 m. rugsėjo 11 d. nutarimai). Tokį pasirinkimą lėmė nuosavybės teisių atkūrimo mastas ir ribotos materialinės bei finansinės valstybės galimybės, okupacijos metais susiformavo kiti turtiniai, socialiniai ir ekonominiai žmonių santykiai, atsirado kitos objektyvios aplinkybės, dėl kurių buvo neįmanoma visiškai atkurti nuosavybės teisių (grįžti į pirminę padėtį) (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. liepos 5 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2012 m. birželio 19 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai). Nuosavybės teisių atkūrimo procese turi būti derinami buvusių savininkų ir visuomenės interesai (Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. kovo 8 d., 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. gegužės 30 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teisės norma, kuria valstybė prisiima atitinkamą įsipareigojimą, turi būti paremta materialiniais ir finansiniais ištekliais (Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, jog nustatydamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo būdus, sąlygas ir tvarką valstybė negali prisiimti tokių finansinių įsipareigojimų, kurie būtų nepakeliami ir trukdytų vykdyti kitas funkcijas (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas). Taigi, valstybė turi apdairiai planuoti finansus, o prisiimdama tam tikrą įsipareigojimą, susijusį su valstybės finansinių įsipareigojimų didinimu, privalo įvertinti savo finansines galimybes bei šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes.

2014 m. spalio 30 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas taikomas ne visiems turtiniams santykiams, o tik tiems, kurie atsirado dėl nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo; jis buvo taikomas ne visiems buvusiems savininkams ir jų teisių paveldėtojams, o tik tiems, kurie atitinka šiame įstatyme nustatytas sąlygas; nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą buvo

atkuriamos ne pagal bendras civilinės teisės normas, o tik šio įstatymo nustatyta tvarka (Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d., 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimai); pagal šį įstatymą nuosavybės teisės atkuriamos ne visiems buvusiems savininkams ir ne į visą turėtą turtą (Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas); mirus buvusiam savininkui, nuosavybės teisė į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkurama ne pagal bendras paveldėjimo teisės normas, o tik specialia tvarka; įstatymų leidėjas nerado galimybių taikyti visiškos restitucijos, t. y. vykdyti visuotinio pažeistų nuosavybės teisių atstatymo (Konstitucinio Teismo 1995 m. birželio 20 d. nutarimas).

Taigi, Lietuvoje vykdant 1940 metų nacionalizacijos procese pažeistų nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą restituciją, teisė į nuosavybės teisių atkūrimą suteikiama tik konkrečiai, Įstatyme apibrėžtai asmenų grupei. Į šią grupę asmenų patenka ir tam tikrų asmenų sutuoktiniai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Įstatymo 2 straipsnyje nurodomi ne tik savininko, kuris mirė, sutuoktinis, tačiau ir kitų asmenų sutuoktiniai (pvz., turto savininko vaiko (įvaikio), kuris yra miręs, sutuoktinis). Kadangi specialių teisės normų, kuriomis būtų apibrėžta, kokie asmenys galėtų būti laikomi sutuoktiniais šiame įstatyme nenumatyta, sutuoktinio sąvokos turinys ir reikšmė turėtų būti aiškinami pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečios knygos, kurioje reguliuojama šeimos teisė, nuostatas.

Civilinio kodekso trečiosios knygos normos nustato bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus ir tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo globos ir rūpybos, civilinės būklės ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindines nuostatas.

Sutuoktinių sąvoka nustatyta Civilinio kodekso 3.7 straipsnio 2 dalyje, t. y. sutuoktiniai – vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką. Santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis miršta arba santuoka nutraukiama įstatymų nustatyta tvarka (CK 3.49 straipsnis).

Tuo atveju, jeigu šeimos santykiai nereglementuoti Civilinio kodekso trečiosios knygos ar kitų Civilinio kodekso knygų normų, jiems taikomos kitų civilinių įstatymų, reglamentuojančių panašius teisinius santykius, normos (CK 3.4 straipsnio 1 dalis).

Sprendžiant, kokie asmenys galėtų būti laikomi Įstatyme nurodytais sutuoktiniais, svarbu įvertinti ir šiuo klausimu išplėtotą teismų praktiką. Pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. balandžio 2 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-442, yra konstatavęs, kad Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymu pirmiausia siekiama apginti asmens, kurio nuosavybės teisė buvo pažeista, t. y. savininko, teises ir interesus, nes asmeniu, kuriam atkurama nuosavybės teisė į išlikusį nekilnojamąjį turtą, pirmiausiai įvardijamas būtent

savininkas. Kitų asmenų teisė susigražinti išlikusį nekilnojamąjį turtą yra išvestinė iš savininko teisės. Jie gali atkurti nuosavybės teisę tik tuo atveju, jeigu turto savininkas miręs. Įstatymai nenumatė galimybės atkurti nuosavybės teisę į turtą sutuoktiniui, kai jis sudaro naują santuoką. Teisę į nuosavybės teisių atkūrimą įstatymas nustatė tik turto savininko, kuris yra miręs, sutuoktiniui. Vėliau plėtojamoje kasacinio teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, teismai, atsižvelgdami į Civilinio kodekso 3.7 straipsnio 2 dalies ir 3.49 straipsnio nuostatas bei įvertindami konkrečias nagrinėjamos bylos aplinkybes ir byloje taikytinas Įstatymo nuostatas, priėmė sprendimus, kuriuose, kaip ir minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 2 d. nutartyje, buvusio savininko sutuoktiniu laikė asmenį, iki savininko mirties sudariusį su juo santuoką, santuokos nenutraukusį ir po buvusio sutuoktinio mirties naujos santuokos nesudariusį (pvz., pareiškėjo nurodyta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 4 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-1697-525/2018, 2014 m. sausio 17 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-858-2140-13) arba konstatavo, kad pasibaigus santuokai dėl sutuoktinio mirties, asmenys jau nėra sutuoktiniai (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-966-261/2015).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. vasario 8 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A²⁴⁸-143/2007 išaiškino, kad pagal Įstatymo 2 straipsnį, buvusio savininko sutuoktiniu laikytinas asmuo, iki savininko mirties sudaręs su juo santuoką, santuokos nenutraukęs ir po buvusio sutuoktinio mirties nesudaręs naujos santuokos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad Įstatymo 2 straipsnio prasme santuokos pasibaigimas dėl vieno iš sutuoktinių mirties nepanaikina kito sutuoktinio teisės į nuosavybės teisių atkūrimą, priešingai, Įstatyme specialiai numatyta, kad jis tokią teisę įgyja tik po sutuoktinio, kuris buvo turto savininkas, mirties. Tačiau jei mirusio buvusio savininko sutuoktinis sudaro naują santuoką, jis tampa kito asmens sutuoktiniu CK 3.49 straipsnio 2 dalies prasme ir įgyja sutuoktinio teises ir pareigas su šiuo asmeniu. *Todėl pagal Įstatymo 2 straipsnį, buvusio savininko sutuoktiniu laikytinas asmuo, iki savininko mirties sudaręs su juo santuoką, santuokos nenutraukęs ir po buvusio sutuoktinio mirties nesudaręs naujos santuokos.* Sudaręs naują santuoką, pergyvenęs sutuoktinis netenka teisės atkurti nuosavybės teises į mirusio savininko turtą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. Č. v. Šiaulių apskrities viršininko administracija ir kt., bylos Nr. 3K-3-442/2003, 2010 m. birželio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Z. J. pareiškimą, bylos Nr. 3K-3-259/2010, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-248-143/2007, 2012 m. rugsėjo 6 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-

444-2383-2012, 2014 m. sausio 17 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-858-2140/2013).

Be to, svarbu paminėti ir tai, kad Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme yra nustatyti konkretūs terminai prašymams atkurti nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą pateikti (iki 2001 m. gruodžio 31 d.), o piliečiai, praleidę nustatytus terminus, netenka teisės į nuosavybės teisių atkūrimą pagal šį įstatymą. Teismų praktikoje pripažįstama, kad šis prašymų pateikimo terminas yra naikinamasis (pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. lapkričio 14 d. nutartis, priimta administracinėje byloje Nr. A-02-1125-03). Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, bei įvertinus tai, kad prašymų atkurti nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą pateikimo terminai pasibaigė beveik prieš 20 metų, Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme nurodytos sutuoktinio sąvokos keitimas, iš esmės pakeičiantis susiklosčiusį šios nuostatos taikymą, nelaikytinas savalaikiu ir užtikrinančiu asmenų, dalyvaujančių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamą turtą atkūrimu, lygiateisiškumą.

Dėl pareiškėjo keliamų klausimų, susijusių su diskriminacija sutuoktinių atžvilgiu, pažymėtina kad nei Įstatyme, nei nurodytoje teismų praktikoje nėra teisės normų, leidžiančių teigti, kad sutuoktinėms moterims taikomos skirtingos taisyklės nei sutuoktiniams vyrams. Priešingai, sistemiškai ir lingvistiškai aiškinant šiame rašte minimas nuostatas, šios taisyklės sutuoktiniams, sudariusiems santuokas po buvusio savininko mirties, turėtų būti taikomos vienodai, nepriklausomai jų lyties.

Peticijų komisija, vadovaudamasi Peticijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalies ir Seimo Peticijų komisijos nuostatų 28 punktu, siūlo Seimo seniūnų sueigai įtraukti į Lietuvos Respublikos Seimo pavasario sesijos darbotvarkę protokolinio nutarimo dėl Peticijų komisijos sprendimo dėl Vido Slapšinsko peticijos projektą.

PRIDEDAMA:

1. Vido Slapšinsko peticijos kopija, 9 lapai.
2. Žemės ūkio ministerijos 2019 m. balandžio 11 d. raštas Nr. 3IN-328 (8.1 E), 3 lapai.
3. Teisingumo ministerijos 2019 m. balandžio 11 raštas Nr. (1.23E) 7R-2312), 3 lapai.
4. Išrašas iš Peticijų komisijos 2019 m. gegužės 8 d. posėdžio protokolo Nr. 250-P-07, 1 lapas.
5. Lietuvos Respublikos Seimo protokolinio nutarimo projektas, 1 lapas.

Komisijos pirmininkas

Petras Čimbaras

Janina Šniaukštienė, tel. (8 5) 239 6819, el. p. janina.sniaukstiene@lrs.lt